

Юридичні науки

УДК 34.09

Савіщенко Ірина Сергіївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Савищенко Ирина Сергеевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Savishchenko Iryna

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НАЦІОНАЛЬНИМИ
СУДАМИ**

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ПРАКТИКИ
ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА
НАЦИОНАЛЬНЫМИ СУДАМИ**

**ACTUAL PROBLEMS FOR APPLYING THE PRACTICE OF THE
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS BY NATIONAL COURTS**

***Анотація.** Дана стаття присвячена аналізу проблемних питань, що виникають в сфері застосування національними судами практики Європейського суду з прав людини. На підставі аналізу української судової практики в статті наводяться найбільш поширені негативні чинники, що унеможливають ефективне, своєчасне та правильне застосування практики Європейського суду з прав людини судами першої та другої інстанції, а також пропонуються способи їх усунення.*

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, , Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, практика Європейського суду з прав людини, рішення Європейського суду з прав людини.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу проблемных вопросов, которые возникают в сфере применения национальными судами практики Европейского суда по правам человека. На основании анализа украинской судебной практики в статье приводятся наиболее распространённые негативные факторы, которые делают невозможным эффективное, своевременное и правильное применение практики Европейского суда по правам человека судами первой и второй инстанции, а так же предлагаются способы их устранения.

Ключевые слова: Европейский суд по правам человека, Конвенция о защите прав человека и основных свобод, практика Европейского суда по правам человека, решение Европейского суда по правам человека.

Summary. The scientific article is devoted to analysis of problematic issues that arise in the field of application the practice of the European Court of Human Rights by national courts. Based on the analysis of Ukrainian judicial practice, in the article are provided the most common negative factors that make impossible effective, timely and correct application of the practice of the European Court of Human Rights by the courts of first and second instance, and ways to eliminate them.

Key words: European Court of Human Rights, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, practice of the European Court of Human Rights, decision of the European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції дана тематика є надзвичайно актуальною. Одночасно з ратифікацією Конвенції Україна

визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі – Суд) на своїй території. Згідно з цим, на державу покладається обов'язок забезпечувати і захищати всі права, визначені в Конвенції, застосовувати Конвенцію та практику Суду при розгляді справ як джерело права, усунути причини порушення Конвенції та протоколів до неї, гарантувати кожному право на звернення до Суду і не перешкоджати ефективному здійсненню цього права, а також створювати передумови для зменшення числа заяв до Суду проти України [8]. Застосування практики Європейського суду з прав людини є одним з найскладніших питань для суб'єктів органів судової влади, що пов'язане зі специфічною природою рішень Суду, як нетрадиційних для романо-германської правової системи. В результаті цього судді нерідко ухиляються від застосування практики Суду в справах про порушення права, визначеного Конвенцією, і обмежуються застосуванням положень національного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблемних питань застосування практики Суду національними судами займалися такі науковці, як А. Селіванов, В. Васильєв, В. Комаров, В. Туманов, В. Паліюк, М. Марченко, Т. Стоянова, Т. Фулей.

Метою даної статті є висвітлення проблемних питань застосування практики Європейського суду національними судами та наведення способів їх подолання.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- виявлення проблем застосування практики Суду, що пов'язані зі специфічною правовою природою рішень Суду, наукові підходи до вирішення цього питання;
- визначення інших проблем з приводу застосування рішень, винесених проти іноземних країн, пропонування шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Після ратифікації Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950р. (далі – Конвенція) та Протоколів до неї, ці міжнародні договори стали частиною українського законодавства на підставі статті 9 Конституції України. Таким чином, Україна визнала дію Конвенції на всій території країни і ухвалила низку нормативно-правових актів, які покликані врегулювати питання застосування, тлумачення і виконання цього міжнародного договору. У статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначено, що Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. А в статті 1 цього Закону пояснюється, що практика Суду – це практика Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини. Так, для національного правопорядку обов’язковими є не тільки рішення Суду, винесені проти України, а й рішення, винесені у справах проти інших країн. У справі «Artico v. Italy» Суд зазначив, що Конвенція покликана гарантувати не теоретичні або ілюзорні права, а їх практичне та ефективне здійснення [7]. В законодавстві немає положень, які б забороняли застосовувати рішення проти іноземних країн. Проте застосування всієї практики Суду ускладнене специфічною правовою природою даних рішень, оскільки їх прецедентний характер є нетрадиційним для романо-германської правової системи. В. Туманов зазначає, що давній доктринальний спір про те, чи є судова практика джерелом права, щодо судової практики ЄСПЛ вирішується однозначно позитивно, її правотворча роль не заперечується [1, с. 89]. В науковій спільноті існують різні підходи до вирішення питання щодо можливості застосування рішень Суду в українській системі. Відповідь на питання залежить від погляду вченого на взаємозв’язок між правовою природою рішень Суду та особливостей застосування даної практики.

Перша група авторів зауважує на прецедентному характері рішень Суду. Т. Стоянова вважає, що інститут застосування рішень Суду є, за своєю суттю, різновидом судового прецеденту. А судовий прецедент, як джерело законодавства не є знайомим для національної системи права, як наслідок системи законодавства, а тим самим й для правової свідомості суддівського апарату. Тільки імплементація до внутрішнього законодавства та зобов'язання в законодавстві його виконувати не будуть мати швидкої ефективності та дієвої роботи [3]. А. Селіванов зазначає, що створене Судом право, є класичним прецедентним, коли правило, сформульоване судом під час вирішення конкретної справи, стає нормою права для цього ж суду і для внутрішніх судів країни – учасниці Конвенції [2]. Так, українське законодавство необхідно доповнити положеннями, які б уточнювали механізм застосування рішень Суду, винесених проти інших країн з огляду на розбіжності в правових системах, внутрішньому законодавстві іншої країни.

Друга група авторів зазначає, що рішення Суду не можна прирівнювати до класичного розуміння прецеденту, як у країнах з англосаксонською правовою системою. М. Марченко зазначає, що термін та поняття «прецедент» не є одним і тим самим: в англосаксонському та романо-германському праві існує уявлення про прецедент як про рішення вищих судових інстанцій, яке має ознаку обов'язковості, через що суди нижчих інстанцій повинні під час розгляду тотожних справ орієнтуватися на зразок, що існує. На даний час є актуальним застосування правових позицій Суду як «моделі, що містить принципи, які використовуються» (principlebased model) – спрямованої на створення в судових актах певних правових принципів, на які не лише можна спиратися у врегулюванні тотожних колізій, однак і застосовувати для подальшого вдосконалення всієї правової організації [4, с. 12].

Третій підхід до розуміння цього питання передбачає таку концепцію, яка дозволяє впровадити рішення Суду в національний правопорядок. В. Комаров висловлює думку, що прецедентність рішень Суду варто розглядати з точки зору не їх прецедентного характеру, а загальнообов'язковості, яка за своїм значенням є ширшою властивістю рішень Суду. При застосуванні рішень Суду саме цей аспект є найголовнішим, відбиваючим потребу використання в судовій практиці різних за своїм характером рішень Суду. В сучасній правовій доктрині, яка віддзеркалює реальний стан юридичної практики, у країнах романо-германської правової сім'ї, поширеною є концепція «усталена судова практика», відповідно до якої низка прийнятих судових рішень може розглядатися як переконливий доказ правильного тлумачення правової норми. Ця концепція стала певним еквівалентом англосаксонської доктрини дії прецедентного права у країнах романо-германської правової сім'ї, саме за якою й розуміється порядок дії прецедентного права в європейських країнах [5, с. 20].

Отже, з огляду на специфічну правову природу рішень Суду, їх можна впровадити в національну судову систему як джерело права, використовуючи «модель, що містить принципи, які використовуються» або концепцію «усталеної судової практики». Такий підхід дозволить правильно розуміти положення Конвенції, сприяти принципу правової визначеності під час застосування положень Конвенції та практики ЄСПЛ в Європі, гарантувати кожному більш повний і всебічний захист прав, наблизить Україну до європейських стандартів.

Використанню всього обсягу практики Суду також перешкоджають низка інших чинників. Очевидною є проблема, котра пов'язана зі сприйняттям суб'єктами судової влади практики Суду, і полягає у відсутності правової культури щодо застосування рішень Суду під час правозастосовної діяльності. Аналізуючи українську судову практику,

зокрема рішення суддів першої та другої інстанції, можна сказати, що більшість суддів користуються принципами нормативного позитивізму, а не природно правового мислення. Такий підхід до провадження справ значно звужує межі захисту прав громадян, викриває прогалини у законодавстві і гальмує розвиток судової системи. Так, на суд покладається обов'язок щодо застосування Конвенції та практики Суду, тобто український суддя зобов'язаний розглядати справи з урахуванням положень Конвенції та практики Суду з питань її тлумачення та застосування. Одним із способів поширення використання практики Суду є організація конференцій, на яких обговорюється важливість даного джерела права для України. Також, важливим заходом є забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Суду для суддів, прокурорів, адвокатів, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням. Така підготовка пов'язана з необхідністю не просто знати окремі рішення Суду, а й орієнтуватися у конвенційній системі захисту прав, бути обізнаним з основними концепціями, принципами тлумачення Європейської комісії з прав людини, з урахуванням всього масиву практики Суду.

Значним фактором, який негативно впливає на застосування практики Суду, є відсутність офіційних перекладів рішень, винесених проти інших країн, адже Суд ухвалює рішення англійською або французькою мовою. У статті 6 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» держава взяла на себе зобов'язання перекладати лише рішення, винесені проти України [8]. Дане положення виключає можливість суддів та учасників судового провадження, які не володіють мовами оригінальних рішень Суду, застосовувати їх при аргументації своєї позиції або винесенні рішення. Значному поширенню практики може сприяти створення державної

організації, яка б займалася офіційним перекладом всіх рішень Суду та засвідченням вже існуючих перекладів.

Висновки. Таким чином, в Україні залишаються невирішеними важливі проблеми при застосуванні практики Суду національними судами. Перш за все, це пов'язано з професійною невідповідністю суддів до правильного та ефективного застосування практики Суду як джерела права та відсутністю офіційних перекладів рішень Суду. Вирішення даних проблем, внесення уточнень до законодавства з приводу застосування рішень, винесених проти іноземних країн, вироблення рекомендацій вищими судовими інстанціями значно підвищить рівень українського судочинства та надасть додаткові гарантії для захисту прав громадян.

Література

1. Туманов В. А. Европейский суд по правам человека. Очерк организации и деятельности / В. А. Туманов. – М.: НОРМА, 2001. – 304 с.
2. Васильєв С. В. Місце практики Європейського суду з прав людини в цивільному судочинстві України / С. В. Васильєв // Проблеми законності. – 2012. – Вип. 120. – С. 70–82.
3. Стоянова Т. А. Практика Європейського суду з прав людини як джерело цивільного процесуального права України. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11580/Stoynova%20%20%a2%20%be%20%bc%202_2017-30.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Марченко М. Н. Юридическая природа и характер решений Европейского суда по правам человека / М. Н. Марченко // Государство и право. – 2006. – № 2. – С. 11–19.
5. Комаров В. В. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод і практика судочинства / В. В. Комаров //

Проблеми теорії та практики цивільного судочинства / за заг. ред. В. В. Комарова. – Х.: Харків юридичний, 2008. – С. 13-38.

6. Фулей Т. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : науково-методичний посібник для суддів. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/232716?download=true>
7. «Artico v. Italy», no. 6694/74, 13 March 1980. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57424%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57424%22]})
8. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>